

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРУ:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ «ЖІНОЧИХ» ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ
АТЛАНТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ)**

У статті репрезентовано стислий перелік наукових пошуків з проблеми вербалізації гендеру на теренах сучасної наукової парадигми знань; розглянуто текст політичної програми в аспекті лінгвістичної гендерології; описані лінгвостилістичні засоби актуалізації гендеру у текстах політичних програм жінок-політиків атлантичної традиції з урахуванням особливостей лексико-семантичного контексту; окреслено інваріантні ознаки “жіночих” політичних програм з акцентом на існуючі гендерні стереотипи, функції політичного дискурсу та комунікативні стратегії, які використовують жінки-політики у своїх політичних програмах.

Ключові слова: гендер, політичний дискурс, політична програма, гендерний стереотип, комунікативна стратегія, мовний сексизм, гендерномаркована лексика.

Протягом останніх десятиліть гендерні дослідження набули стрімкого розвитку та пріоритетного значення у вітчизняній та світовій лінгвістиці. Про це свідчить антропоорієнтованість сучасної лінгвістичної парадигми, в центрі уваги якої знаходиться людина. Поняття гендеру втілює уявлення про чоловіче та жіноче єство, а природа гендерної диференціації може бути виявлена через аналіз мовних структур.

Вивчення дискурсу, його різновидів стало наслідком розширення сфери лінгвістичних досліджень та інтегрування соціальних та гуманітарних наук, зокрема виникнення соціолінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики тощо. Значний інтерес викликає аналіз особливостей комунікації в різних сферах людської діяльності: медичній, юридичній, діловій, рекламній, екологічній.

У домені сучасних лінгвістичних досліджень активно вивчається політичний дискурс. Основною задачею цих студій є розкриття механізмів складних кореляцій “мова – влада” (в особі політичних діячів). У вивченні взаємозв’язку мовлення та політики превалює прагмалінгвістичний параметр, за допомогою якого вивчаються особливості вербальної поведінки політичного діяча. Критерієм оцінки прагмалінгвістичного параметру мовленнєвої діяльності є вдалість вибору відправником тексту лінгвістичних одиниць. Такий вибір визначається ситуацією спілкування, цілями та мотивами, які є екстралінгвальними чинниками його обґрунтування.

Політичний дискурс базується на ситуації, що визначається специфічними політичними діями, за допомогою яких політичні діячі регулюють виробництво функціонування суспільства в цілому та розповсюджують суспільно-політичні ідеї за допомогою мови з метою боротьби за владу.

Основний компонент системи політичної комунікації – це політик (відправник тексту). Його головною задачею є вплив на одержувача інформації з метою привернення його на свій бік, нав’язування своїх поглядів і переконань [11, с. 214]. Визначальною рисою процесу комунікації в політиці є його спрямованість на адресата з метою домогтися перлокутивного ефекту – спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції. Як правило, учасники політичної комунікації представляють певні суспільно-політичні позиції, а обмін інформацією відбувається з достатньо яскраво вираженими прагматичними цілями, тобто комунікативний процес у політиці завжди має інтенціональний характер. Для досягнення поставленої перлокутивної мети необхідні ретельний відбір і організація мовних засобів різних рівнів, сукупність котрих і створює особливий тип тексту – політичну програму (далі ПП), яка і знаходиться у центрі уваги даного наукового пошуку.

Мета даної статті полягає в описі лінгвостилістичних засобів актуалізації гендеру в текстах ПП жінок-політиків з урахуванням лексико-семантичного контексту. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- здійснити лінгвостилістичний аналіз функціонування одиниць лексико-семантичного контексту тексту ПП;
- виявити залежність/незалежність мовленнєвої реалізації гендеру від існуючих гендерних стереотипів;
- встановити інваріантні ознаки “жіночих” ПП як типа тексту політичного дискурсу.

Гендерний аналіз був започаткований у 70-х роках ХХ століття у британській (М. Адлер, Р. Макаулей, С. Ромейн) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Вітчизняна і російська гендерна лінгвістика репрезентована культурологічними розвідками гендерного концептуального змісту на матеріалі лексики (О.Л. Бессонова, О.С. Бондаренко, О.В. Дудоладова, Г.І. Емірсуїнова, М.С. Колесникова, І.Г. Ольшанський); фонетики (В.В. Потапов, Т.Н. Шевченко); фразеології (І.В. Зикова, Т.А. Клименкова); паремії (А.В. Кириліна, С.О. Швачко); соціолінгвістичними (В.В. Потапов), психолінгвістичними (Н.В. Абубкірова, О.І. Горошко) та дискурсивними (Г.Ю. Богданович, О.О. Дорош, А.Л. Кисельова, К.В. Піщікова, Л.Н. Синельникова) дослідженнями мовленнєвої поведінки статей; аналізом гендерного аспекту художнього дискурсу (Н.Д. Борисенко, О.Л. Козачишина, І.І. Морозова, А.С. Птушка, Я.В. Пузиренко, О.Ф. Сизова, О.В. Ткачик, М.О. Яценко), рекламного дискурсу (Т.А. Усакова), а також спілкування в мережі Інтернет (М.С. Колеснікова, Л.Ф. Компанцева). Одним із напрямів гендерного дослідження є порівняльний аналіз гендерної комунікативної поведінки різних вікових груп (А.П. Мартинюк, К.В. Піщікова), професійних груп (О.І. Горошко), аналіз статусів персонажів (Н.Д. Борисенко, В.А. Маслова), а також невербальних засобів комунікації (Л.І. Коваленко, Л.В. Солощук).

Аналіз “жіночих” ПП у межах лексико-семантичного контексту здійснено на основі текстів ПП Хілларі Клінтон (Democratic Party [10]), Синтії МакКінні (Green Party [7]), Сари Пелін (Republican Party [8;9]).

В основу текстів “жіночих” ПП покладено загальнолітературну лексику, яка створює асоціативні тематичні поля. Останні є актуалізованими в

політичному й ідеологічному контексті слів, наявних у загальному словниковому складі для формулювання теорій і доктрин: *corruption, effort, choice, program, relationships, system, challenge, decision, opportunity, norm, citizens, interests* тощо.

Одним із прикладів актуалізації загальнолітературної лексики в ПП як типі тексту політичного дискурсу є використання ключових слів, слів-гасел, що отримують такий статус завдяки своєму семантичному змісту і частоті вживання [3, с. 26; 2, с. 18]. Слова-гасла є словами-маркерами для визначення політичних доктрин. Так, лідер партії Зелених США, Сінтія МакКінні, використовує такі слова-гасла як *The Green Party is a peace party. A Green vote is a peace vote. A Green Party is a justice party. A Green Party is a justice vote* для заклику присутніх віддати свої голоси за свою партію, оскільки, як авторка аргументує, партія Зелених була і є проти війни в Ірані, проти жодних військових дій, гендерної та расової дискримінації. Оцінювання партії як справедливої та миролюбивої відображає прагнення оратора презентувати всіх інших партій-опонентів як ворогів, дії яких шкодять нації/”своїм”. Тобто спостерігаємо утворення опозиції “свої :: чужі”.

Під ключовими словами розуміють слова на позначення політичних груп, напрямів, ідеалів, проблем [2, с. 17]. Ключові слова розподіляють на загальні та програмні [3, с. 26; 2, с. 18].

Загальні ключові слова – це вживані політиками у ПП слова на позначення політичних афективів та слова-класифікатори, які виражають абстрактні поняття та викликають певну реакцію адресата. Загальні ключові слова завжди мають позитивне забарвлення і не підлягають критиці. Зазначимо, що загальні ключові слова можуть також мати емотивне значення, яке виходить на авансцену під час агітації. Ці слова ми називаємо символами політичної спільноти й висновуємо їхнє інваріантне значення: *Inter-American system, authority, people-to-people connections, democracy, security, communities, progress, partnership, cooperation, values, development, achievements* тощо. Вони містять тільки позитивну оцінку й вживаються з особовими займенниками (частіше з *I*

та we): *We will never get a United States that is reflective of different values if we continue to do the same thing* [7]; *We are working to build a network of partnerships for expanding opportunity and increasing social mobility* [10]; ...*we continue to work to advance our shared democratic values* [10]. Отже, за допомогою символів політичної спільноти досягається мета згуртування аудиторії, підкреслюється вагома роль спільності позицій, поглядів, що свідчить про гармонічну комунікацію жінок.

Тексти “жіночих” ПП позначені використанням групи ситуативних знаків-символів, зумовлених найменуванням представників державної влади: *Assistant Secretary, President, Secretary, Senator, Mayor*. Це свідчить про фатичну функцію тексту ПП, яка виявляється в стратегії **самопрезентації оратора**. Маркуючи людей, які належать до державної адміністрації й керівництва штату, ця група знаків-символів сприяє інтеграції політика в простір аудиторії, а підтримка з боку вагомих і поважних людей у цілому формує позитивне сприйняття політика аудиторією.

Реалізації контактовстановлювальної функції також сприяє використання етнографічних реалій як одного із засобів реалізації **стратегії консолідації**, тобто народ розглядається не як місцева спільнота, а як ціла нація, на яку й зорієнтована програма політика: *New York City, the Western Hemisphere, Americas, Seneca Falls Convention*.

Через те, що політик у політичному дискурсі представляє певну організацію, конкретний “інститут” (у нашому випадку – політична партія), його політичне мовлення як продукт мовної творчості розглядається крізь призму діяльності тієї партії, яку даний політик представляє, та є, як зазначає В.І. Карасик, “статусно-орієнтованим” [5, с. 89; 6, с. 97].

Для підвищення аргументативного ефекту жінка-політик у своїх ПП вдається до стилістично маркованої лексики, серед якої, за результатами лінгвостилістичного аналізу, важливе місце посідає метафора. Метафори об’єктивують знання жінок-політиків про соціально-політичну реальність у США, у Латинській Америці, ЄС, світі в цілому та

відображають найактуальніші з точки зору адресантів її властивості та якості, які вони приписують у процесі політичної комунікації. Використання метафори зумовлено прагматичною установкою публіцистичного стилю, а саме тенденцією до експресії та принципом економності.

Економічні відносини між США та Латинською Америкою асоціюються з бар'єром, який необхідно подолати, на думку лідерки партії Демократів Х. Клінтон. Великий ресурс для країни становить пересилання грошей дітей батькам і навпаки. Таким чином, грошовий переказ асоціюється з певним колом людей, які є механізмами процесу торгівлі та комерції: *...remittances are sons and daughters that help mothers and fathers, the parents who sacrifice for their children* [10]. Така метафора прозора свідчить про негативну оцінку такої економічної діяльності у суспільній свідомості, тому й Х. Клінтон висуває нові шляхи вирішення проблеми: *We're building new ways to leverage remittances to expand credit for development and infrastructure projects without taking anything from the hard-earned dollars being sent back to the families* [10]. Сім'я розглядається як інститут, що сприяє зниженню трансакційних витрат [1, с. 254]. Це свідчить про ефект кооперації між членами родини, що й порушує гендерний стереотип щодо чоловіка як єдиного годувальника всієї родини.

Політика осмислюється жінками-політиками не як конфлікт або змагання, бо цей факт є укоріненим у свідомості суспільства: *Politics isn't just a game of competing interests and clashing parties* [8]. Так, політика осмислюється в текстах ПП Сінтії МакКінні у термінах авторитетного (значущого) розподілу цінностей у суспільстві: *...politics is not a beauty contest; it is not a fashion show; it is not a horse race. Politics is the authoritative allocation of values in a society* [7]. Тобто, на думку лідера партії Зелених, політична діяльність партії зорієнтована на поступовий (*it is not a horse race*), без претензій на

перемогу за перше місце (*politics is not a beauty contest; it is not a fashion show*) процес віддзеркалення цінностей людини у системі суспільної влади: *And we engage in the political process because we want our values reflected in public policy* [7].

Часте вживання емоційно-оцінювальної лексики “жіночих” ПП атлантичної традиції вказує на притаманну жінкам емоційність, яка розглядається як один із суттєвих моментів жіночості [1, с. 320], як результат історично складених стереотипів поведінки. Вони не приховують емоції, а виражають їх безпосередньо в мовленні. Використання метафори свідчить про асоціативне, образне мислення жінки.

Результати контекстуально-інтерпретаційного аналізу дозволяють висновувати, що жінки-політики використовують у текстах своїх ПП мовні сексизми. Залучення таких мовних елементів вважаємо інваріантною ознакою “жіночих” ПП.

Лексичні одиниці на позначення гендерної дискримінації віддзеркалюють проблеми економічних відносин (Х. Клінтон), кар’єрної дискримінації (С. МакКінні) та питань про репродуктивні права жінки (С. Пелін). Також при аналізі фактичного матеріалу виявлено приклади вживання прототипового загальнонародового займенника *he* та оказіональне вживання займенника *her*. Розглянемо кожну з груп з метою виявлення фактів порушення або збереження певних гендерних стереотипів.

Так, однією з цілей програми Х. Клінтон щодо економічних відносин двох Америк, є надання можливості жінкам та дівчатам брати кредити в банках, оскільки в багатьох місцях у західній півсфері жінкам відмовлено в такому праві: *Well, unfortunately, in too many places in our hemisphere, women are denied their rights and opportunities* [10]. Політик своєю пропозицією доводить, що жінка може вийти на ринок праці, поєднуючи домашній труд із працею за наймом [1, с. 247], що й порушує гендерний стереотип щодо прототипової фемінної ролі берегині дому: *Because when a woman is given the chance to make a little more money – maybe she’s given access to livestock that not only will help to*

feed her children but then she can take the excess to market, or she's enabled to buy a sewing machine so she can take her talents as a seamstress into the marketplace [10]. Як видно з прикладу, авторка використовує гендерно-специфічний суфікс *-ess (seamstress)*, й, таким чином, наголошує саме на жіночій категорії осіб.

Не відволікаючись від теми своєї ПП, Х. Клінтон у наступному прикладі за допомогою прийому контрасту протиставляє жінок та інших представників соціуму, яким фінансові організації вже допомогли у сфері бізнесу: *Microfinance organizations have helped expand access to credit for small businesses and aspiring entrepreneurs, particularly women and those without formal assets to use as collateral for credit* [10].

Використання гендерномаркованої лексики С. Пелін у текстах ПП ґрунтується на одному з блоків феміністських вимог, який охоплює репродуктивні права жінок (аборт, контрацепція, консультування за питаннями планування сім'ї), й має відношення до біологічних функцій жінок і чоловіків [1, с. 103]. До цієї тематичної групи відносяться такі лексичні одиниці: *pro-contraception, pro-woman, pro-life, anti-abortion: I'm pro-contraception, I'm a member of a pro-woman but anti-abortion group called Feminists for Life. I believe in the strength and the power of women, and the potential of every human life* [9].

С. МакКінні підтверджує сутність гендерного стереотипу щодо асиметрії на ринку праці [1, с. 238], тобто так званий *glass ceiling* – кар'єрна дискримінація [4, с. 10]: *Women are still the overwhelming profile of the minimum wage worker in this country. 65 % of all minimum wage workers are women, according to 2005 statistics* [7]. Використовуючи прийом протиставлення (*women vs. men*), лексеми із тотожним денотативним значенням (*same, similar*) та додаючи загальнородовій номінації із семою *male* іронічної конотації (*male counterparts*), авторка програми зазначає, що рівна заробітна платня серед жінок і чоловіків є суттєвою проблемою: *Despite the law, women still go to work every day, performing the same tasks as men, yet bring home less pay their male counterparts. [...]. Overall, according to 2007 statistics, women with similar education, skills, and experience are paid 77 cents for every dollar a man makes* [7].

Також спостерігаємо прототипове співвідношення загальнонародового займенника *he* з референтом чоловічої статі, зі статусними та професійними антецедентами, що позначають престижні професії або високий соціальний статус: *Only a sick government would place a banker in-between a student and her teacher. An insurance lobbyist in-between a patient and his doctor* [7]. У першому реченні (*Only a sick government would place a banker in-between a student and her teacher*) має місце альтернативний варіант вживання узагальненого займенника *she (her)* як засіб вказівки на типового представника категорії студентства, що складається з осіб жіночої статі. З контексту ПП стає зрозумілим, що йдеться про кузину авторки, Shonte, яка має намір отримати ступінь Ph.D., проте має борг у 90 000 доларів.

Поряд із використанням мовних сексизмів жінки-політики звертаються й до засобів елімінації проявів мовного сексизму. Ми класифікували усі приклади гендеронейтральної лексики у чотири групи:

1). Вживання нового способу мовного вираження, який частіше зустрічається в письмових документах та у доповідях – *him or her, his or her*: *Giving every child access to high-quality education that prepares him or her to chart a life filled with productivity and success must be the foundation of our efforts to narrow the prosperity gap* [10]; *And let us look at every child whom we know and especially whom we love and think about what the world will be, because in this interconnected world every child is going to have to play his or her part in ensuring that humanity continues to progress* [10];

2). Використання узагальнених понять типу *attendant, clerk, officer, worker*: *Fourth, we need to ensure that more workers and businesses have access to jobs in the formal economy...[...]. Now, informality means that workers remain isolated from credit and services* [10];

3). Звертання до гендерно-нейтрального форманту *individual*: *We've seen microfinance not go just only to an individual but to provide innovative banking services in poor neighborhoods in Peru* [10]; *Every one of you in this room and each*

of the *individuals* I've met and communicated with online across our country has made a difference in my life [7];

4). Заміна однини чоловічого роду множиною: *That's how we end up with everyone saying they're against the war and occupation, but war and occupation still gets funding. That's how we end up with everyone saying they're against illegal spying on innocent people, yet end up with a telecom immunity bill being signed into law. That's how we end up with everyone saying they're in favor of universal access care and no one implementing what the physicians, nurses, and health care providers, and that's a single payer health care system in this country* [7].

Отже, до зони інваріантних ознак лексико-семантичного контексту «жіночих» ПП зараховуємо вживання емоційно-оцінювальної лексики, гендерномаркованих та гендерно-нейтральних мовних одиниць, які є підґрунтям мовленнєвої реалізації авторками програм існуючих гендерних стереотипів. Превалювання ключових слів, слів-гасел, символів політичної спільноти сприяють активному використанню стратегії консолідації та самопрезентації політика.

Перспективним вбачаємо вивчення мовленнєвих засобів реалізації гендеру у текстах «чоловічих» ПП у межах лексико-семантичного контексту з метою виявлення їхніх інваріантних ознак з подальшим окресленням диференційних ознак «жіночих» і «чоловічих» ПП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в гендерные исследования: учебн. пособ / И.А. Жеребкина. — Ч. I. — Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Але-тейя, 2001. — 708 с.
2. Гулей М.Д. Лексико-граматичні особливості та композиційна структура французької політичної промови (на матеріалі виступів Шарля де Голля і Жака Ширака) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / М.Д. Гулей. — К., 2004. — 19 с.
3. Діденко М.О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : автореф. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / М.О. Діденко. – Одеса, 2001. – 20 с.

4. Емірсуїнова Г.І. Лексикон сучасного фемінізму (на матеріалі англійської мови) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г.І. Емірсуїнова. – К., 2003. – 19 с.

5. Карасик В.И. Институциональные концепты / В.И. Карасик // *Vita in lingua* : К юбилею проф. С.Г. Воркачёва : Сборник статей. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 87 – 97.

6. Керимов Р.Д. Текстильные концептуальные метафоры в политическом дискурсе ФРГ / Р.Д. Керимов // *Политическая лингвистика*. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 3 (23). – С. 96 – 107.

7. Політична програма С. МакКіні. – 2011 р. – 14 р. – Режим доступу : <http://www.oilempire.us/cynthiamckinney.html/>.

8. Політична програма С. Пелін. – 2011 р. – 15 р. – Режим доступу : http://www.uspolitics.about.com/od/campaign2004/a/quotable_dnc.htm/.

9. Політична програма С. Пелін. – 2011 р. – 15 р. – Режим доступу : http://www.ontheissues.org/Celeb/Sarah_Palin/.

10. Політична програма Х. Клінтон. – 2011 р. – 12 р. – Режим доступу : <http://www.blogs.jta.org/politics/article/2010/03/22/1011273/hillary-clintons-airac-speech/>.

11. Самарина И.В. Прагмалингвистическое исследование речевой деятельности политиков по коммуникативным стратегиям «Создания круга своих и круга чужих» / И. Самарина // *Вестник СамГУ*. – 2006. – № 8(48). – С. 213 – 219.

Yuliia Hlavatska

**LINGUISTIC AND STYLISTIC MEANS OF GENDER
VERBALIZATION: LEXICAL AND SEMANTIC CONTEXT (CASE
STUDY OF “FEMALE” POLITICAL PROGRAMS OF ATLANTIC
LINGUISTIC AND CULTURAL TRADITION)**

The article represents a brief survey of scientific approaches of gender actualization within modern academic paradigm; the text of political program is viewed through linguistic gender studies; linguistic and stylistic means of gender verbalization in political programs texts of women politicians of Atlantic linguistic and cultural tradition via lexical and semantic context are described; the invariant typological features of “female” political programs with the focus on gender stereotypes, functions of political discourse and communicative strategies which are actively used by women politicians in their political programs are revealed.

Key words: gender, political discourse, political program, gender stereotype, communicative strategy, sexism, gender marked words.

Юлия Главацкая

**ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЕРБАЛИЗАЦИИ
ГЕНДЕРА: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ (НА
МАТЕРИАЛЕ ТЕКСТОВ «ЖЕНСКИХ» ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПРОГРАММ АТЛАНТИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ)**

В статье представлен краткий перечень научных работ по проблеме вербализации гендера в рамках современной научной парадигмы знаний; рассмотрен текст политической программы в аспекте лингвистической гендерологии; описаны лингвостилистические средства актуализации гендера в текстах политических программ женщин-политиков атлантической традиции с учетом особенностей лексико-семантического контекста; определены инвариантные особенности «женских» политических программ с акцентом на существующие гендерные стереотипы, функции политического дискурса и коммуникативные стратегии, которые используют женщины-политики в своих политических программах.

Ключевые слова: гендер, политический дискурс, политическая программа, гендерный стереотип, коммуникативная стратегия, языковой сексизм, гендерно-маркированная лексика.